

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 19. ledna 2021 ve věci č. 14065/15 – *Lacatus proti Švýcarsku*

Senát třetí sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že uložením pokuty osobě bez příjmů za porušení zákazu žebrání na veřejném prostranství a následným přeměněním této pokuty na pětidenní trest odnětí svobody došlo k porušení článku 8 Úmluvy. Dále Soud konstatoval, že ve světle uvedeného závěru není potřebné věc posoudit z hlediska článků 10 a 14 Úmluvy.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelka romského původu z Rumunska a bez prostředků žebrala na veřejném prostranství v Ženevě. Za to ji vnitrostátní orgány v souladu s trestním zákoníkem ženevského kantonu uložily pokutu ve výši 500 švýcarských franků. Z důvodu nezaplacení tento trest stěžovatelce přeměnily na trest odnětí svobody v délce pěti dní, který si stěžovatelka odpykala.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že zákaz žebrání na veřejném prostranství představuje porušení jejího práva na respektování soukromého života, a to vzhledem k tomu, že jí znemožňuje obstarat si prostředky nezbytné k živobytí, jelikož nemá jiné zdroje příjmu a stěží si je může opatřit.

a) K přijatelnosti

Soud předně upozornil na to, že se doposud nikdy nezabýval otázkou, zda lze ustanovení článku 8 Úmluvy použít v případě osob potrestaných za žebrání. V této souvislosti připomněl, že pojem soukromého života zahrnuje i právo na osobní rozvoj, navazování a udržování vztahů s jinými lidmi a vnějším světem (*Evans proti Spojenému království*, č. 6339/05, rozsudek velkého senátu ze dne 10. dubna 2007, § 71). Existuje tedy sféra interakce mezi jednotlivcem a ostatními osobami, a to i ve veřejném prostoru, kterou lze podřadit pod pojem soukromého života (*P. G. a J. H. proti Spojenému království*, č. 44787/98, rozsudek ze dne 25. září 2001, § 56). Soud dále zdůraznil, že lidská důstojnost jako jeden ze základních pojmů Úmluvy je vážně ohrožena, pokud osoba nemá dostatečné prostředky na obživu. Žebráním si člověk osvojuje zvláštní způsob života, aby překonal nelidskou a nejistou situaci.

Pokud jde o stěžovatelku, Soud poukázal na to, že se jedná o osobu extrémně chudou, negramotnou a nezaměstnanou, která nepobírá sociální dávky, ani ji podle všeho nikdo finančně nepodporuje. Žebrání jí tudíž umožňovalo získat příjem a zmírnit chudobu. Obecným zákazem žebrání a uložením sankce za nedodržení tohoto zákazu jí švýcarské orgány zabránily vstoupit do kontaktu s dalšími osobami za účelem získání pomoci, což je pro ni jednou z možností, jak uspokojit své základní potřeby.

Soud proto rozhodl, že právo obrátit se na druhé za účelem získání pomoci patří do samotného jádra práv zaručených článkem 8 Úmluvy. Uvedené ustanovení je tudíž v projednávané věci použitelné.

b) K odůvodnění

Soud konstatoval, že uložením sankce za žebrání došlo k zásahu do práv stěžovatelky chráněných článkem 8 Úmluvy. Nezpochybnil ani tvrzení vlády, že daný zásah byl v souladu se zákonem a sledoval legitimní cíl ochrany pořádku a ochrany práv jiných. Dle Soudu totiž nelze vyloučit, že některé podoby žebrání, zejména pokud jeho agresivní formy, mohou obtěžovat kolemjdoucí, rezidenty či vlastníky provozoven. Soud také uznal, že stát může v této oblasti bojovat proti vykořisťování osob, a to hlavně dětí. Zbývá tedy posoudit, zda byl namítaný zásah pro dosažení uvedených cílů „nezbytný v demokratické společnosti“ ve smyslu čl. 8 odst. 2 Úmluvy.

V této souvislosti Soud především poukázal na to, že v projednávané věci zákon zakotvoval úplný zákaz určitého jednání. Takové radikální opatření vyžaduje důkladné odůvodnění a zvlášť pečlivou kontrolu ze strany soudů [*Hirst proti Spojenému království* (č. 2), č. 74025/01, rozsudek velkého senátu ze dne 6. října 2005, § 82]. Předmětný zákon sankcionoval žebrání na veřejnosti plošným způsobem – bez ohledu na to, kdo se dané činnosti dopouští, možnou zranitelnost této osoby, povahu žebrání a jeho agresivní nebo neinvazivní formu, místo výkonu této aktivity či případné zapojení dotčené osoby do zločinecké sítě. Ačkoliv Soud ponechal otevřenou otázku, zda i přes zmíněnou rigiditu zákona mohla být v projednávané věci dosažena spravedlivá rovnováha mezi dotčenými zájmy, shledal, že stát v projednávané věci svůj prostor pro uvážení překročil, a to z následujících důvodů.

Soud předně připomněl, že je-li ve hře obzvlášť důležitý aspekt existence nebo identity jednotlivce, náleží státu pouze omezený prostor pro uvážení (*Parrillo proti Itálii*, č. 46470/11, rozsudek velkého senátu ze dne 27. srpna 2015, § 169 a odkazy tam zmíněné). Navíc, byť napříč smluvními státy nepanuje na právní regulaci žebrání shoda, z rozhodnutí vrcholných soudů několika států vyplývá, že plošný zákaz žebrání označily za nepřiměřený; úplný zákaz doprovázený trestními sankcemi je mezi státy zřejmě také výjimkou.

V dalším kroku se Soud zabýval otázkou, jaké byly v projednávané věci dotčené zájmy. Co se týče stěžovatelky, Soud uvedl, že žebrání pro ni představovalo jeden z prostředků k přežití: jelikož se nacházela v situaci zjevné zranitelnosti, měla právo – plynoucí z lidské důstojnosti – vyjádřit svou nouzi a pokusit se pokrýt své potřeby žebráním. Uloženou pokutu, přeměněnou následně na trest odnětí svobody, Soud označil za závažnou sankci, která v okolnostech případu mohla vést k dalšímu prohloubení nouze a zranitelnosti stěžovatelky. Takové opatření musí být odůvodněno pádnými důvody veřejného zájmu; v tomto případě ale Soud takové důvody neshledal.

K námitce státu, že opatřením bojoval proti obchodování s lidmi, Soud poznamenal, že stát má oběti takového obchodu chránit (*Rantsev proti Kypru a Rusku*, č. 25965/04, rozsudek ze dne 7. ledna 2010), nikoli trestat. Takový postup totiž oběti staví ještě do zranitelnější situace. Nadto vláda neprokázala, že by stěžovatelka patřila do zločinecké sítě nebo byla její obětí.

K argumentu, že zákaz žebrání chrání kolemjdoucí, rezidenty a vlastníky provozoven, Soud podotkl, že stěžovatelka nežebrala agresivním nebo invazivním způsobem ani si na ni u policie nikdo nestěžoval. Soud připomněl stanovisko zvláštní zpravodajky OSN pro extrémní chudobu a lidská práva, podle něhož snaha učinit chudobu ve městě méně viditelnou kvůli přilákání investic není ve vztahu k lidským právům legitimní.

Nakonec Soud zkoumal, zda méně přísná opatření nemohla vést ke stejnému či srovnatelnému výsledku. Srovnávací analýza napříč smluvními státy Úmluvy ukazuje, že většina z nich žebrání plošně nezakazuje a jejich opatření v této oblasti jsou více diferencovaná. Navíc, byť tu státům náleží jistý prostor pro uvážení, článek 8 Úmluvy vyžaduje, aby vnitrostátní soudy přistoupily k náležitému posouzení konkrétních okolností případu.

Ve světle uvedeného Soud dospěl k závěru, že sankce uložená stěžovatelce nepředstavovala přiměřené opatření pro dosažení ani jednoho z výše zmíněných legitimních cílů. Potrestání stěžovatelky jakožto extrémně zranitelné osoby, která s největší pravděpodobností neměla jiný způsob získání prostředků k přežití než žebrání, zasáhlo do její lidské důstojnosti a samotné podstaty práv chráněných článkem 8 Úmluvy. Stát tudíž v projednávané věci překročil svůj prostor pro uvážení a k porušení tohoto ustanovení došlo.

B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKŮ 10 A 14 ÚMLUVY

Stěžovatelka dále namítala i porušení svého práva na svobodu projevu, neboť jí bylo znemožněno dát okolí najevo svou nouzi a požádat o almužnu, jakož i zákazu diskriminace, jíž byla vystavena z důvodu své sociální situace a etnického původu.

Soud konstatoval, že jelikož již shledal porušení článku 8, námitky na poli článků 10 a 14 nevyvolávají žádnou odlišnou podstatnou otázku, a proto o nich není potřeba rozhodnout samostatně (*Centre for*

Legal Resources jménem Valentina Câmppeana proti Rumunsku, č. 47848/08, rozsudek velkého senátu ze dne 17. července 2014, § 156).

III. Oddělená stanoviska

Soudkyně Keller ve svém souhlasném stanovisku upozornila na to, že Soud se doposud nikdy nevyjádřil k otázce, zda žebrání spadá pod svobodu projevu ve smyslu článku 10 Úmluvy. Dle jejího názoru je gesto ruky natažené o pomoc univerzálně chápáno jako způsob, jak jiným i beze slov dát najevo svou nouzi a apelovat na jejich štědrost. Chování stěžovatelky proto nepochybně spadá pod svobodu projevu. I několik ústavních soudů (např. rakouský či irský) již uznalo, že žebrání je chráněno v rámci svobody projevu. Z výše uvedených důvodů tedy stížnost na poli článku 10 měla být prohlášena za přijatelnou. Analýza odůvodněnosti by však nevyvolala žádnou samostatnou podstatnou otázku, neboť podmínky u čl. 10 odst. 2 Úmluvy se výrazně neliší od těch, které jsou zakotveny v čl. 8 odst. 2.

Soudce Lemmens ve svém částečně souhlasném a částečně nesouhlasném stanovisku uvedl, že Soud měl stížnost projednat také na poli článků 10 a 14 Úmluvy. Vzněl dále otázku, do jaké míry by mohl být v tomto případě relevantní rovněž článek 3 Úmluvy.

Soudce Ravarani ve svém částečně souhlasném a částečně nesouhlasném stanovisku konstatoval, že Soud se náležitě nezabýval tvrzením vlády, dle něhož každý na území ženevského kantonu má právo na sociální pomoc, i když tam nemá trvalé bydliště; odmítl také bez dalšího domněnku, že by stěžovatelka mohla být členkou nebo obětí zločinecké organizace, což by však zcela změnilo situaci. Z rozsudku dále není zřejmé, zda se článek 8 Úmluvy vztahuje toliko na ty žebrající osoby, které žijí v extrémní chudobě, případně jaká míra chudoby je tu nutná. A konečně, obdobně jako soudce Lemmens i soudce Ravarani hlasoval pro samostatné přezkoumání stížnosti na poli článků 10 a 14.